

Nadver, nærvær og medialitet

Temanummer om “digital nadver”

*Professor mso, ph.d. Bo Kristian Holm,
Post.doc. ph.d. Jette Bendixen Rønkilde &
lektor ph.d. Jakob Egeris Thorsen,
Aarhus Universitet*

I 2020 forandrede Covid-19 alle aspekter af samfundslivet, således også kirkers og folks måde at fejre gudstjeneste på. Flere steder, begyndte man hurtigt at live-streame gudstjenester og andagter digitalt. Mange blev efterfølgende lagt på nettet, så det var muligt at afspille dem, når og hvor man ville. Det kom også til at gælde gudstjenester med nadver – eller i nogle tilfælde blot nadveren.

Online nadver rejser en række liturgisk-teologiske, dogmatiske og økumeniske spørgsmål, som det er værd at diskutere. Derfor arrangerede post.doc. Jette Bendixen Rønkilde, professor mso. Bo Kristian Holm og lektor Jakob Egeris Thorsen henholdsvis en skandinavisk og en international workshop om “Nadver, nærvær og medialitet” i foråret 2021. Rønkilde og Holm er begge fra *LUMEN: Center for the Study of Lutheran Theology and Confessional Society* og de to workshops kunne afholdes som en del af det kollektive forskningsprojekt “An Economy of Reception? The Relation Between Sacrament and Sociality in Lutheran Protestant Society” støttet af AUFF. Thorsen er tilknyttet *Center for Samtidsreligion*, som i samme periode arbejdede intensivt med Covid-19-pandemiens konsekvenser for trossamfund i Danmark og globalt.¹

Variationer i synet på online nadver, dvs. indtagelse nadverelementerne hjemme, fulgte i vid udstrækning konfessionsgrænser, omend ikke fuldstændigt. Kirker med en mere symbolsk nadverforståelse havde lettere ved at forvalte sakramenter online, men kirker som traditionelt betonedede realnærværet i nadveren var mere tilbageholdende. Således var digital eller online nadverdeltagelse ikke muligt i Den romersk-katolske Kirke. Også Det lutherske Verdensforbund frarådede digital nadver, og de lutherske kirker i Sverige og Norge forbød

1. Marie Vejrup Nielsen & Henrik Reintoft Christensen (red), *Religion i Danmark 2020*, Aarhus: Aarhus Universitet 2021 open access: <https://tidsskrift.dk/rid/issue/view/9016> (set 25.05.2022).

det. På det svenske bispemøde blev det formuleret således, at nadver ikke kan fejres “på distance”. I Danmark tegnede der sig et andet billede. I Den danske Folkekirke blev det hurtigt muligt at deltage i en online nadver. Dels opfordrede præster i radiogudstjenester på P1 folk til at finde brød og vin frem hjemme og dels optog både biskop over Lolland-Falster stift Marianne Gaarden en online nadverfejring, som kunne tilgås på stiftets hjemmeside med henblik på hjemmefejring når og hvor folk ville. Det korte ritual blev delt på Facebook og er stadig at finde på YouTube. Kort efter fulgte Viborg Stifts biskop Henrik Stubkjær i sin kollegas fodspor og indstiftede nadver under optagelsen af en gudstjeneste, som efterfølgende blev sendt på DR. Disse online nadverfejring satte snart gang i en debat både i dagspressen og på de sociale medier. *Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen* og *Nete Enggaard* gennemgår i temanummerets første artikel variationerne både internationalt og inden for Den danske Folkekirke og ikke mindst den diskussion, der udfoldede sig i danske medier. Selv lægger de to forfattere sig i forlængelse af hovedtendensen inden for de lutherske kirker. De anbefaler ud fra en luthersk nadverforståelse, der under inddragelse af Konkordieformlens tale om den “mundtlige spisen” betoner forsoning og Kristi nærvær i det splittede fællesskab, en betydelig tilbageholdenhed med hensyn til online nadver. Således kan “digital nadver” på de nuværende betingelser ikke ske uden at kompromittere såvel ekklesiologi, nadver- og embedsteologi som den grundlæggende sjælesørgeriske nerve i nadveren.

Teologi og sjælesorg og nadveren som kompleks virkelighed

På de to workshops blev det tydeligt, at de primære argumenter for online nadver er af sjælesørgerisk karakter og trækker på teologiske argumenter om, at Covid-19 er en nødsituation, som berettiger til en sådan praksis. Det væves sammen med argumenter om, at internettet ligesom trykpressen på Luthers tid, giver nye muligheder og med argumenter om Kristi allestedsnærvær er muligt på tværs af tid og rum. Målet med de to workshops var at udvide perspektiverne og bl.a. inddrage det forhold, at nadveren er en liturgisk-teologisk kompleks virkelighed, hvor nadverens særlige kommunikative medium er brød og vin. Det er et ritual, som fejres i et konkret fællesskab, hvor den treenige Gud viser sig utvetydigt og gør sig selv håndgribeligt tilstedeværende for mennesket. Nadveren er liturgisk-teologisk en udveksling mellem Kristus og modtageren og i mange nadverforståelser også en inddragelse af menigheden i Kristi legemes virkelighed.

Spørgsmålet om, hvordan og hvorvidt nadverens håndgribelige udveksling skal stemme overens med den måde, som nadveren fejres på, og om den udveksling bliver utydelig i en online nadver, besvares forskelligt af de forskellige bidragsydere i nærværende temanummer.

Modstanden mod online nadver er således stærkest i samlingens romersk-katolske bidrag. Jan-Heiner Tück og Dorothee Bauer analyserer problemer i online nadver ud fra katolsk nadverforståelse, hvor intet kan træde i stedet for nadverdeltagelsen i et konkret kirkerum på et bestemt tidspunkt. Ud fra en analyse af nadverens terapeutiske funktion, der sammenvæver fortid, nutid og fremtid, fremhæver de den analoge nadvers uudskeftelighed og muligheden for åndelig deltagelse i en overværet eukaristifejring samt tilbedelsen af det udstillede nadverbrød i monstransen som alternativer til kommunionmodtagelse i henhold til katolsk tradition.

Internetmediets ambivalens

Når de to workshops inddrog medialitet som perspektiv, skyldtes det, at spørgsmålet om virtuel nadver udspringer af brugen af nye medier. Mange har kaldt internettet en medierevolution og sammenlignet det med den medierevolution, som opfindelsen af trykpressen medførte i 1500-tallet. Den var som bekendt både medvirkende til kirkesplittelsen i Vesteuropa og til udbruddet af trediveårskrigen. Om der vil ske tilsvarende forandringer i det religiøse landskab i kølvandet på internettets udbredelse, er endnu for tidligt at sige. Men det er dog tydeligt, at internettet har ændret både medie billedet og den politiske virkelighed. Ingen tror i dag på, at internettet i sig selv vil medvirke til øget frihed og demokratisering, sådan som det lød i de første optimistiske år. Tværtimod har internettet vist sig at kunne understøtte populistiske og sågar voldelige bevægelser. Der er altså all mulig grund til at overveje, hvordan man kan udnytte mediers positive sider og dæmpe deres negative. Hvad internettet betyder for kirke og kristendom ved vi endnu ikke, men vi kan kun være sikre på, at det kommer til at skabe forandring. Diskussionen omkring online nadver er kun en lille, men dog afgørende del af hele dette billede.

Som nævnt, så følger synet på online nadver i vid udstrækning de konfessionelle grænser, men *Alexander Deeg* viser, at der er tydelige bevægelser inden for konfessionerne. Således har et års "nadverfaste" i Tyskland fået nogle modstandere til at blive tilhængere. Deeg, der tidligere forholdt sig skeptisk over for online nadver, ændrede i løbet af pandemien sin opfattelse. I sin artikel undersøger han forholdet

mellem nærvær og fravær og mellem teologi og liturgi. Ud fra to liturgiske og teologiske hovedakser "Gave" og "Fællesskab" tegner Deeg et mulighedsrum for mangfoldige måder at fejre nadver på. Blandt disse er også de digitale. Især fremhæver Deeg de muligheder, som konferenceplatformen Zoom giver for at udvide mulighedsrummet for nadverfejring ud fra præmissen, at nadveren altid har forandret sig og altid forblevet den samme.

En tilsvarende fremhævelse af de interaktive digitale platformes muligheder finder vi i den sidste artikel. *Katrin Kusmierz* er ud fra et reformert perspektiv overordnet positiv over for online nadver og inddrager, hvad hun ser som en nødvendig skelnen mellem forskellige former for digital nadver: "hybrid-nadver", hvor der både er fysisk tilstedeværende og digitalt nærværende deltagere og ren "online nadver", hvor nadverfejringen er optaget på forhånd og efterfølgende streames og endelig "konference-nadver", hvor der bruges Zoom eller andre konference-platforme for at underbygge deltagernes aktive deltagelse. Diskussionen omkring online nadver savner i vid udstrækning en sådan præcis skelnen.

Kusmierz lægger sit fokus på "gentagelsen" af den sidste nadver frem for på Jesu korsdød. Med dette fokus bliver menigheden en væsentlig del af den liturgiske iscenesættelse, og der lægges op til en kropslig erfaring, som vanskeligt, men ifølge Kusmierz ikke umuligt, lader sig formidle digitalt. Kusmierz er således den af temanummerets forfattere, der ser færrest principielle problemer ved online nadver, men dog en del praktiske.

Vi håber, at nærværende temanummer kan bidrage med afgørende nuanceringer i den debat, der rejste sig under pandemien, både i den teologiske vurdering af de mange former for virtuelt gudstjenesteliv og i forhold til det økumeniske perspektiv.

Litteratur

Nielsen, Marie Vejrup og Henrik Reintoft Christensen (red) 2021, *Religion i Danmark 2020*, Aarhus: Aarhus Universitet, open access: <https://tidskrift.dk/rid/issue/view/9016>